

Власенко Л. В.,

*старший викладач кафедри ділової іноземної мови та міжнародної комунікації
Національного університету харчових технологій*

О. ПУШКІН ТА ЖІНОЧА ЛІТЕРАТУРА ПОЧАТКУ ХІХ СТОЛІТТЯ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню творчості видатного поета О. Пушкіна та впливу його творчості на забутих письменниць. Проаналізовано етапи становлення творчого шляху письменниць та поетес початку ХІХ століття. Введення в науковий обіг зазначених матеріалів сприятиме поглибленню подальших досліджень у галузі російської літератури.

Ключові слова: забуті письменниці, вплив, жіноча творчість.

Постановка наукової проблеми та її значення. Розквіт жіночого письменства в Росії припадає на період 1830–1860 років. Жінок-письменниць, які присвятили себе літературній діяльності, налічувалося близько 30 осіб. Всі вони були різного віку, різного соціального становища, але всіх їх об'єднувала література, за допомогою якої вони намагалися виразити своє ставлення до оточуючого світу, до свобод та прав жінки.

Оскільки жінки-письменниці пушкінської епохи заявили про себе як про особистість, яка здатна подолати будь-що, розкрити переживання і думки власними творами, а не запозиченими сюжетами чоловіків-авторів. Одним із таких впливів на творчість жінок-письменниць О. Білецький вважає творчість О. Пушкіна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу О. Пушкіна на творчість забутих письменниць на даний час залишається мало дослідженим. Дослідженню творчості забутих письменниць пушкінської доби приділялося дуже мало уваги критиками літератури. Хоча останнім часом ситуація дещо змінилася. Наприкінці ХІХ століття М. Файнштейн видав книгу «Писательницы пушкинской поры. Историко-литературные очерки» [1], в якій дав детальну характеристику життєвого та творчого шляху жінок-авторів першої половини ХІХ століття. Такі вчен, як І. Савкіна [2], Н. Пушкарьова, С. Воробйова, Є. Строганова на даний час займаються дослідженням творчості забутих письменниць та поетес, виводять їх на літературну арену, ознайомлюючи читачів із творами, які повертаються із забуття, які вплинули на суспільство та культурний розвиток тогочасної Росії. Хоча, звичайно, їхні дослідження є великим внеском у розвиток літератури, однак саме вплив О. Пушкіна на творчість забутих жінок-письменниць майже зовсім не досліджений.

Мета статті – проаналізувати вплив творчості О. Пушкіна на забутих російських письменниць 1830–1860 років, встановити зв'язок їхньої творчості із розвитком російської літератури. Дослідити творчість Є. Ростопчиної, К. Павлової, Н. Дурової та встановити основні етапи творчого впливу О. Пушкіна на їхню літературу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У статті «До питання про вплив Пушкіна на російську літературу ХІХ віку. О. Пушкін і російські письменниці 1830–1860-х років» О. Білецький досліджує вивчення впливу творчості О. Пушкіна на становлення нової російської літератури. Такий вплив О. Білецький вбачає не лише у зв'язку із визначними літераторами, а й прагнення «поринати в «товщі», у літературну продукцію другорядних і маловідомих письменників» [3, с. 71]. До другорядних письменниць вчений відносить тих жінок-письменниць, початок творчості яких стосується і творчості О. Пушкіна, його впливу на доробки жінок-письменниць. Жіноча література не сприймалась великим загалом, адже «письменниці становили якусь окрему групу» [3, с. 71].

Ставлення О. Пушкіна до жінок-письменниць було неоднозначним. В одному із своїх листів він досить жорстко відреагував на жіночу поезію. «Природа... едва ли не отказала им в чувстве изящного. Поэзия скользит по слуху их, не достигая души: они бесчувственны к ее гармонии: примечайте, как они поют модные романсы, как искажают стихи самые естественные, расстраивают меру, уничтожают рифму. Вслушайтесь в их литературные суждения, и вы удивитесь кривизне и даже грубости их понятия... Исключения редки» [4]. Звичайно, після таких слів даремно було чекати доброго слова жінці, яка тільки почала заявляти про себе в суспільстві, яка намагалася довести, що вона здатна змінити хоча б малесенький світ навколо себе. Але підтримки не було...

Проте деякими письменницями він все ж захоплювався, як, наприклад, З. Волконською, О. Ішимовою, Н. Дуровою – відомою Кавалерист-Дівичею. Однак, на думку відомого дослідника літератури О. Білецького, «Пушкін доводить парадокс до пессимистического отказа женщинам в высокой духовности» [5].

Ще одна письменниця, яка була знайома із О. Пушкіним – Н. Дурова, слава про яку пронеслась по всій Росії. Але «без прямої участі О. Пушкіна Дурова і як особа, і як письменниця навряд чи, проте, набула б такої слави» [3, с. 77]. Бажаючи опублікувати мемуари «Записки Кавалерист-Девичы», Н. Дурова звернулася за допомогою саме до О. Пушкіна, прохаючи його «купити в неї кілька аркушів її нотаток» [3, с. 77]. Звичайно, О. Пушкін, бачачи в письменниці талант, її героїчне минуле, не міг не допомогти і в 1836 році в «Современнику» він друкує уривки її повісті зі своїм вступним словом. Згодом нотатки «Кавалерист-Девичы» вийшли повністю за сприяння О. Пушкіна. У вступних статтях зустрічаються роздуми поета про життя ротмістра Александрова, що змусило Н. Дурову взяти собі чоловічий псевдонім, а ще більше його хвилювало питання: чому молода особа пішла на

війну, чому зробила такий крок, який навіть деяким чоловікам не під силу зробити. Можна було б довго шукати причини, чому вона так вчинила, але відомо, що ще з дитячих років її привчили до військової справи, її мати весь час твердила про тяжку долю жінки і це, звичайно, відіграло свою роль в її бажанні змінити своє життя.

На думку О. Білецького, саме О. Пушкін «увів Н. Дурову в літературу, в якій вона, правда, була недовгим гостем» [3, с. 78]. Можливо, через знайомство Н. Дурової із О. Пушкіним критика не була занадто суворою із письменницею, а, можливо, і через її героїчне минуле, яке вразило всю країну. В. Белінський відмічає, що «Записки Александрова дуже захопливі, а що за мова, що за стиль у Дівчини-кавалериста! Здається, сам О. Пушкін віддав їй своє прозаїчне перо, і йому-то зобов'язана вона цією яскравою виразністю свого стилю...» [6, с. 148–149].

Однак О. Білецький про інші твори Н. Дурової стверджує, що «прагнення до «яскравості» й «мальовничості» дуже скоро завело Дурову далеко вбік від О. Пушкіна – у річище пануючого романтичного стилю» [3, с. 78]. Адже у своїх творах вона не звертала особливої уваги на свою приналежність, на те, що їх писала жінка, хоча, у своєму повсякденному житті вона не сприймала, коли до неї зверталися як до жінки. Можливо, що певну роль відіграв О. Пушкін: «Будьте сміливі – вступайте на поле літературне так само відважно, як і на те, яке вас прославило. Полуміри нікуди не годяться» [7].

Жінки-письменниці 30-х років XIX століття з великою повагою ставилися до О. Пушкіна і «... принаймні не могли бачити серед своїх ворогів великого поета» [3, с. 79].

Зупинимося на впливі О. Пушкіна на забутих письменниць першої половини XIX століття. Не даремно період розквіту жіночого письменства у Росії першої половини XIX століття називають саме пушкінською добою. Адже відомо, що майже всі письменниці творили одночасно із О. Пушкіним. «Багатьох можна назвати молодими сучасницями О. Пушкіна: літературна діяльність їх починається на очах в О. Пушкіна» [3, с. 80].

Насамперед, неможливо заперечити той факт, що О. Пушкін – родоначальник російської літературної мови, він – геній, який захопив у свій полон не одне покоління. Своєю невимушеною, легкою мовою він зачарував від малого до дорослого. Звичайно, що не оминула така участь і жінок-письменниць. Вони захоплювалися його творчістю, дивилися на нього як на божество. І не дивно, що ті, хто був з ним знайомий або бачив його, згадували про нього, присвячували йому вірші та спогади. Не пройшло і повз жінок-письменниць таке знайомство. Так, наприклад, О. Пушкін був особисто знайомий з багатьма жінками-письменницями: З. Волконською, Є. Ростопчиною, Н. Дуровою та іншими. Про знайомство та захоплення творчістю О. Пушкіна свідчать і різноманітні згадування авторок у своїх віршах. Серед відданих прихильниць можна відмітити і Є. Ростопчину – «Дочь Дон Жуана», «Черновая книга Пушкина», «Отринутому поэту»; Є. Шахова – «К портрету А.С. Пушкина»; К. Павлову – «Думы», Н. Теплову – «Любимому поэту» та інших.

У 1856 році свою драматичну поему «Дочь Дон Жуана» Є. Ростопчина присвятила пам'яті О. Пушкіна. Вона схвально відзивається про поета, про його талант, і, звичайно, наголошує той факт, що і О. Пушкін так же ста-

виться і до неї, до її творчості, до всієї жіночої літератури, «... що вона сама на себе дивиться як на послідовницю, а певною мірою, і наступницею...» [3, с. 82]. На думку О. Білецького, Є. Ростопчина хоч і вважала себе наступницею О. Пушкіна, все ж «пушкінські рядки про натхнення і захоплення, пушкінський образ реального поета <...>, залишилися для неї чужими...» [1, с. 93].

Можна зробити висновок, що сприйняття та творення поезії в поглядах О. Пушкіна та Є. Ростопчиної дещо відрізняються. О. Пушкін сприймає поета як вільну людину, як птаха, який може літати де йому заманеться, вибираючи місце в залежності від своїх вподобань та бажань. Проте Є. Ростопчина не бачить у цьому нічого доброго, вона бореться з представниками нових літературних течій своїм словом. «Уявлення Ростопчиної про процес поетичної творчості, про поета збігається із звичайними ідеями романтизму» [1, с. 93].

Вважаємо, що варто виокремити факти, які допоможуть прослідкувати вплив Є. Ростопчиної та О. Пушкіна. Перш за все, слід відмітити факт, що Є. Ростопчина вважала себе послідовницею поета, продовжувачем його літературних починань. Однак згадок на таку її приналежність до О. Пушкіна ми не знаходимо. Вплив творчості О. Пушкіна на Є. Ростопчину, на наш погляд, був. Звичайно, вона повністю перебирала його задуми у свої твори, а, можливо, такою причиною була ще повага і прихильність до О. Пушкіна як до відомої та талановитої особистості. Захоплення творами О. Пушкіна, більш за все, не залишило по собі приводу думати про вплив на Є. Ростопчину.

Іншою поетесою, яка захоплювалася творчістю О. Пушкіна, була К. Павлова. Перші спроби пера К. Павлової були збірки перекладів «Оригінальних поезій німецькою та французькою мовами», які викликали захоплення критиків [1, с. 95]. Найбільша кількість п'єс, які переклала К. Павлова у своїх двох збірках, належить саме О. Пушкіну. Йому ж «... належить перше місце і в літературних симпатіях молоді поетеси» [1, с. 95]. Точно не відомо, де зустрічалися О. Пушкін і К. Павлова, хоча, на думку О. Білецького, вони могли зустрітися в салоні княгині З. Волконської, «... у стінах усіх знаменитостей тодішнього російського Парнасу» [1, с. 95]. Звичайно, як і інших жінок-письменниць, К. Павлову не оминув величний образ О. Пушкіна, прихильність і зачарованість його творчістю.

У творчості жінок-письменниць та поетес О. Білецький зустрічає схожість думок і наслідувань поету. Хоча не можна з впевненістю сказати, що така схожість взята із вірша чи з поеми О. Пушкіна, але вчений знаходить перегукування в образах та сюжетах. К. Павлова «належала до числа російських поетів 1830–1860 років, які цілком свідомо прагнули вчитись у Пушкіна поетичної техніки...» [1, с. 98].

Проведені дослідження дозволили зробити висновок, що О. Білецький виділяє у творчості К. Павлової і О. Пушкіна деякі розбіжності. По-перше, у віршах К. Павлової переважає рима, а в О. Пушкіна рими вжиті відповідно до контексту, і всі вони несуть поетичне забарвлення, у нього поеми не перенасичені римами. По-друге, у свої прозові твори К. Павлова взяла повчальне від О. Пушкіна. В її творах простежується тягіння до «точності, короткості і «тих думок», яких О. Пушкін вимагав від прози» [1, с. 100].

Серед інших авторок можна відмітити і М. Жукову, серед творів якої О. Білецький також вбачає деяку схожість із О. Пушкінін, але «... ученицею Пушкіна в галузі художньої прози Жукова не стала: її улюблений жанр – «лірична повість...» [3, с. 88]. Зазначимо, що О. Білецький вбачає схожість саме в повістях авторки, а не в її прозових творах [3, с. 89].

Заслуга О. Пушкіна перед жінками в тому, що він перший у своїх творах торкнувся питання жінки, її призначення, переживання та бажання. «Для того, щоб вимагати якоїсь уваги до себе, визнання своїх людських прав, треба показати тому, перед ким ставляться вимоги, що вони ґрунтуються або на існуючих, або на потенційній цінності даної особи; у галузі художньої літератури – одного з важливих знарядь боротьби – треба було розкрити цінність жіночої особи» [3, с. 102]. Це свідчить про те, що комусь потрібно було показати роль жінки в суспільстві, у сім'ї, нагадати, що у неї є права та обов'язки. І, на наш погляд, першим, хто вказав жінці на те, що вона може досягнути в житті, що жінка – це особистість, яка здатна змінити світ і себе у світі, був О. Пушкін. «Ні література XVIII віку, ані література епохи чутливості не зробили тієї справи, яку зробив О. Пушкін. У творах О. Пушкіна перед читачами вперше пройшов ряд жіночих образів, що запам'ятовувались і переконували... Найглибше врізався в пам'ять і найсильніше діяв образ Тат'яни» [3, с. 103]. Отже, жінки-письменниці, можливо, і надихнулися образом Тат'яни, побачили в ній себе, зрозуміли, що і вони можуть змінити своє життя, що можуть вплинути на свою долю і життя.

Найбільше прихильності здобув роман у віршах О. Пушкіна «Євгеній Онегин», з якого жінки-письменниці черпали сюжети для своїх творів. О. Пушкін розкрив очі жінкам на їхнє життя, на людей, які їх оточують, на ставлення до жінок як суспільства, так і чоловіків.

Висновки. Як висновок, слід зазначити, що вплив О. Пушкіна на жінок-письменниць епохи Романтизму все ж таки був. На думку О. Білецького, у 30-х роках XIX століття жінки-письменниці були об'єднані темами, образами та сюжетами про становище жінки, її призначення, але все починає змінюватися «... як для самих письменниць стає ясним, що їх боротьба за права жінки є частиною загальної боротьби за визволення» [3, с. 110]. Своїми творами, ставленням до оточуючого світу, жінки заявили про себе як про особистостей.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в дослідженні впливу О. Пушкіна на творчість забутих письменниць першої половини XIX століття та дослідження жіночого письменства відповідної епохи.

Література:

1. Файнштейн. М.Ш. Писательницы пушкинской поры / М.Ш. Файнштейн. – Л. : Наука, 1989. – 175 с.
2. Савкина И. Провинциалки русской литературы (женская проза 30-40-х годов XIX века). – Wilhelmshorst : Verlag F. K. Gopfert, 1998. – 223 с.
3. Зібрання праць у п'яти томах. – Т. 4. Російська література та російсько-українські зв'язки. – К. : Наукова думка. – 1966. – 680 с.
4. Пушкин. А.С. Сочинения. Переписка. / [А.С. Пушкин] ; под ред. В.И. Саитова, т. I–III. – Изд. АН, СПб., 1906–1911. – Т. I. – 1906. – 99 с.
5. «Эпизод из истории русского романтизма. Русские писательницы 1830–1860-х годов». Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. – Ф. 162. – Од. зб. 520–522.
6. Белинский В.Г. Статьи и рецензии. / В.Г. Белинский // Издательство Академии Наук СССР М., – Т. 3. – 1953. – 683 с.
7. Пушкин А.С. Полное собрание сочинений в 10 т. – Л. : Наука. Ленингр. отд-ние, 1977–1979. – Т. 10. Письма. – 1979.
8. Власенко Л.В. «О.І. Білецький як дослідник літератури». Збірник матеріалів XII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах Європейської інтеграції» (13–15 травня 2009) у 2-х томах. – Т. 2. – Європейський університет. – К., 2009. – С. 30–32.
9. Власенко Л.В. «Значення жіночої творчості доби Романтизму». Міжнародна науково-практична конференція «Філологічні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку», 2014. – Одеса. – 108 с.
10. Ростопчина Е. П. Полное собрание стихотворений в 4 т. СПб. : Издание Придворн. Книгопрод. А. Смирдина (сына) и Ко, 1860.
11. Ростопчина Е. Очи, не засоренные землей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stihi.ru/2013/11/24/8851>

Власенко Л. В. О. Пушкин и женская литература начала XIX века

Аннотация. Статья посвящена исследованию творчества величайшего поэта О. Пушкина и влияния его творчества на забытых писательниц. Проанализировать этапы становления творческого пути писательниц и поэтесс начала XIX века. Введение в научное обращение отмеченных материалов будет способствовать углублению дальнейших исследований в отрасли русской литературы.

Ключевые слова: забытые писательницы, влияние, женское творчество.

Vlasenko L. Pushkin and women's literature of the beginning of the XIX century

Summary. The article is devoted to the research of the greatest poet O. Pushkin's work and his influence on the forgotten authoresses. The stages of authoresses and poetesses' creative way at the beginning of the XIX century are analyzed. Introduction to the scientific turnover of the marked materials will assist deeper further researches in Russian literature.

Key words: forgotten authoresses, influence, women's creation.